

לכבוד משפחת בעלז

מתן על הפרק

התכנית השש-שנתית המקוונת
ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

לזכר נשמת ר' ישראל יצחק בן ר' יעקב קלמן

פרק ג'

במרכז נבואות המראות ניצבים שני מראות מקבילים: האחד מתמקד בדמותו של יהושע בן יהוצדק, הכהן הגדול, והשני עוסק בזרובבל פחת יהודה. שני אישים אלה נזכרים יחד כמה פעמים בספר חגי כשני המנהיגים, הדתי והפוליטי, של שבי ציון.

1.

'וַיִּרְאֵנִי אֶת יְהוֹשֻׁעַ הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל עֹמֵד לְפָנַי מְלֹאָה ה' וְהִשְׁטָן עִמָּד עַל יְמִינוֹ לְשִׁטְנוֹ' המראה הראשון, שבמרכזו יהושע הכהן הגדול, נחלק לשלושה שלבים: השטן [א-ב], החלפת הבגדים [ג-ה] ודברי המלאך אל יהושע [ו-י]. המראה פותח בתיאור מעמד משפטי בבית דין של מעלה, כאשר ה' הוא השופט והשטן בתפקיד הקטגור.

א | בדומה לתיאור הסוסים במראה הראשון של זכריה, גם כאן קיים דמיון לסיפור הפותח את ספר איוב: השטן מבקש לקטרג על הצדיק. השוו בין תגובת ה' לקטרוגו של השטן באיוב [איוב א'] אל תגובתו לקטרוג השטן כאן [אלו שני המקומות היחידים שבהם מופיע השטן כמעין אישיות עצמאית]. התוכלו לעמוד על סיבת ההבדל בין התגובות? התייחסו לכינוי של ה' ולכינוי של יהושע בדברי ה' בפסוק ב.

ב | להבנת תפקידו של השטן כאן ראו את הרקע ההיסטורי בעזרא ד'א-ו [שימו לב ללשון 'שטנה' בפסוק ו]. עיינו גם בדברי ראב"ע כאן: 'והשטן - אויב, כמו שעשה סנבלט וכאשר עשו צרי יהודה ושם כתוב כתבו שטנה, והם היו שטן ליהושע כי לא ירצו שהבית יבנה ויהיה יהושע כהן גדול. ויאמר שהשם יסיר כל שטן שוטן שלא יבנה הבית ותבנה עבודת בית המקדש שלימה. וטעם 'הלא' דרך משל: די לאלה צערם שנמלטו מהגלות, או איך תוכל לשטנו והאש לא הזיקו דרך משל איך תוכל לשטנו אחרי שהוא מצל מהגלות.'

2.

'ויהושע הָיָה לְבָשׁ בְּגָדִים צֹאֲאִים וְעִמָּד לִפְנֵי הַמַּלְאָךְ' [ג]

א | קיים דמיון רב בין מעמד זה לנבואת ההקדשה של ישעיהו בפרק ו'. גם שם עומד הנביא לנוכח ה' בטומאתו, ומלאך נשלח כדי לטהרו מטומאתו. המלאך המטהר אומר דברים דומים: ישעיהו ו', ז': 'הֲנֵה נִגַע זֶה עַל שְׂפָתַיךָ וְסֵר עֲוֹנְךָ וְחָטְאֲתָךְ תִּכַּפֵּר'. זכריה ג', ד': 'רְאֵה הָעֵבְרָתִי מֵעֲלֶיךָ עֲוֹנְךָ' [בשני המעמדים נזכר גחל - בנבואת ישעיהו נלקחת 'רצפה' מהמזבח לטהר את שפתי ישעיהו וכאן מכונה יהושע 'אוד מוצל מאש']. לאור הקבלה זו נסו לבאר את משמעותה הסמלית של החלפת הבגדים כאן, המקבילה לטיהור שפתי ישעיהו. חשבו על התפקידים השונים של שני האישים ועל משמעותם הכללית של שני המעמדים.

ב | בשלב הראשון עמד יהושע לפני המלאך והשטן הפריע לו, וכעת הוא עומד לפניו ובגדיו הצואים מפריעים. חשבו מה המכנה הסמלי המשותף לשני השלבים. היעזרו בדברי **ראב"ע**: 'והנכון כי לא היה לו בגדי כבוד ותפארת כי לא היה להם רק מזבח להקריב העולות ואין להם בית ולא פרכת וכפרת ומזבח הזהב ובגדי זהב והנה הבגדים משל שאין לו כבוד והדר'.

3.

בחלק השלישי פונה המלאך ליהושע ומבשר לו על העתיד לבוא. עקבו אחרי שלבי הבשורה: במי מתמקד השלב הראשון [ז], ומדוע הוא פותח את התהליך? למי רומז המלאך במילים 'עבדי צמח' [ח] ומהו השלב המתואר כאן? ניתן להעמיק גם בנבואות ירמיהו **ל"ג**, טו, נבואת ה'חוסר' בישעיהו **י"א**, א. ואת התיאור בהמשך נבואת זכריה ו', ב.

פרק ד'

הפרק פותח במראה חדש שבמרכזו תיאור ייחודי ומופלא של מנורת המקדש ולאחריו פירוש כללי של משמעות המראה [ז-י] ופירוש מפורט [יא-יד]. מראה זה קשור קשר הדוק למראה הקודם, והמשמעות הסמלית של האבן ודמותו של זרובבל שנזכרו ברמז בפרק הקודם, מתפרשים כאן.

4.

תיאורה של מנורת המקדש כאן שונה בכמה פרטים מתיאור מנורת המשכן [שמות כ"ה]. עמדו על ייחודה של המנורה המתוארת כאן. מה מסמלת המנורה במקדש? [זכרו שבבית המקדש השני לא היה ארון]. מי אחראי על תפעול המנורה במשכן ומי אחראי על המנורה במראה זכריה? חשבו - כיצד מתפרשת משמעות המראה לאור דברי ה' בפסוק ו? היעזרו בדברי **רד"ק**: 'כמו שראית מעשה המנורה נעשה מאליו בלא אדם עורך את הנרות ומציק בהם את השמן, כן יעשה בנין הבית בלא כח אדם אלא ברוח האל יתברך וברצונו'.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

5.

אילו בעיות שניצבו בפני שבי ציון בבניית המקדש רמזות בנבואה זו? ראו את פסוקים ז, י וראו גם את תיאור חנוכת המקדש בחגי א'. מהו המענה האלוקי לבעיות אלה [פסוק י']?

6.

החלק האחרון [יא-יד] קושר בין המראה בפרק ג' למראה בפרקנו. 'שני בני היצהר' מסמלים ככל הנראה את זרובבל ויהושע, המשוחים שניהם בשמן. מה תפקידם 'כבני היצהר' בתוך מראה המנורה, ומה משמעותו הסמלית של הדבר? נסו להסביר זאת לאור דברי זכריה בהמשך הספר - ו'ג.

הרחבה - מראות זכריה וסמל מדינת ישראל

שני כוחות, כמעט קוטביים, ביקשו להכתיב את ההדגשה שתהיה בסמל - הערכים הדתיים אשר יקרין לעומת אלה החילוניים... גרסת הסמל המוכרת לנו מורה לכאורה כי במאבק בין המחנה החילוני אשר ביקש להדגיש בו את ההווה והעתיד הסוציאליסטיים והדמוקרטיים של המדינה לבין המחנה הדתי אשר ביקש להדגיש את פאר העבר וקשרו לאלהי ישראל - היתה ידו של הראשון על העליונה. אך תמונה זו איננה מדויקת. המוטיבים של המנורה ועלי הזית... הצטיירו עד כה כשני מוטיבים נפרדים, שצורפו יחד כדי להביע את המסר המורכב של חזון מדינת ישראל כהתגשמות החלום הציוני. אך להצגה זו של שני המרכיבים זה לצד זה היו בהיסטוריה היהודית תקדימים חזותיים שבהם הוצגו המנורה ועלי הזית כסמל מטפורי אחד. תרבות מטפורית זו מבוססת על מקור טקסטואלי ידוע - אחד מחזונותיו של הנביא זכריה. חזונו של זכריה שנחזה כשנתיים לאחר חידוש הקרבת מספר בראש ובראשונה על המנורה, כלי הקודש הנועד לעבודת הפולחן הנשגבה בבית המקדש. שני הזיתים שמשני צידי הגולה נועדו לספק שמן לתוכה. השמן רומז לפעולתם של שני ראשי העם יהושע בן יהוצדק הכהן הגדול, וזרובבל בן שאלתיאל שהיה השליט הממונה. המנורה מאירה אפוא באור מסתורי את בניין הבית. המנורה היא סמל אף לאלהות עצמה. בני היצהר שרואה זכריה... מזינים את המנורה השמימית וחייבים לשמור על דמותה הארצית ועל הבית בו היא שוכנת. חזון זכריה עושה את תפקידם של הכהן והשליט לתפקיד מסתורי קוסמי. המראה שהוא רואה מתקיים בספירה העליונה שעתידיה להתגשם בקרוב בעולם החומר. בבניין המקדש, במסגרת התנאים המדיניים של התקופה, הגשים העם היהודי את שאיפתו לבנות לעצמו מרכז פולחני. הפירוש המודרני למראה המנורה של זכריה נוהג לראות בשני ענפי הזית - שני בני היצהר - את דמותם של השליט החילוני והכהן הגדול, נציג הדת. שניהם, כל אחד בדרכו, מזינים את המנורה, שבה מתגלם האור האלוקי המנחה בדרך סמלית את חידוש החיים הגשמיים והרוחניים של עם ישראל. התיאור של הנביא זכריה הוא התיאור המפורט הראשון של המנורה כפי שהיתה במקדש שהקים זרובבל. מנורה זו נהרסה בידי אנטיוכוס. אחרת הושמה במקומה בידי יהודה המכבי, והיא היא המנורה שנלקחה בשבי לרומא על ידי טיטוס. המנורה מסמלת אפוא אף מימד של המשכיות... בתנ"ך סרברה, כתב יד מן המאה הארבע עשרה, מוצג תיאור של חזון המנורה של זכריה. המאפיינים האסכטולוגיים שבתיאור המנורה וענפי הזית מצביעים על שאיפת המאייר לראות בכינונו מחדש של בית המקדש בירושלים עם ביאת המשיח. תיאורו החזותי של חזון זכריה נעשה אם

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים

© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

3

מתן ומתן

מכון תורני לנשים ע"ש שרה בת יצחק יעקב רעננערט
The Sadie Rennert Women's Institute for Torah Studies

כן למעלה משש מאות שנה לפני שעוצב סמל מדינת ישראל. בתכנונו של סמל המדינה הועתק אפוא חזונו של הנביא זכריה לרעיון הציוני של הקמתה מחדש של מדינת ישראל. על פי תפיסה זו הקמת המדינה מקבילה להקמתו מחדש של בית המקדש בירושלים בתקופת שיבת ציון ומהווה את הגשמתו הסמלית של החזון. לשני ענפי הזית היה כנראה מקום חשוב ביותר בתפיסת המדינה החדשה שבה הדת והמדינה עומדות זו לצד זו בהגשמת החזון הציוני.
[מתוך: א' מישורי, מנורה וענפי זית - קורות עיצובו של סמל מדינת ישראל, קתדרה 46]

◀ הצעה למראה המנורה כפי שמתאר אותו זכריה הנביא מ1299

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555

ביאורי מילים

פרק ג'

- [ב] הַלֹּא זֶה אֹד מִצֵּל מַאֲשׁ: יהושע משול לגזיר עץ שלא נשרף לחלוטין, זהו דימוי לשריד שניצל מחורבן.
[ג] וְנִתְּתִי לָךְ מִהֲלָכִים בֵּין הָעַמִּים הָאֵלֶּה: אם ישמור את דרכי ה' ככהן יזכה למעלת המלאכים העומדים לפני ה'.
[ח] כִּי אֲנָשִׁי מוֹפֵת הַמָּה: אנשים גדולים שראוי לעשות להם נס. פירוש אחר: מדובר באנשים שזכו להינצל בנס.
[ט] כִּי הִנֵּה הָאָבֶן אֲשֶׁר נִתְּתִי לְפָנַי יְהוֹשֵׁעַ עַל אָבֶן אַחַת שִׁבְעָה עֵינַיִם, הַנְּנִי מִפְּתַח פֶּתַח נָאֵם ה' צְבָאוֹת: אבן זו קשורה לבניית המקדש, כפי שיתברר בפרק הבא, ושבעת העיניים שעליה מסמלות את השמירה וההשגחה האלוקית על בניין המקדש. פיתוח פירושו חריתת עיטורים באבן.
וּמִשְׁתִּי אֶת עוֹן הָאָרֶץ הֵיא בְיוֹם אֶחָד: ה' ימחה את עוון הארץ.

פרק ד'

- [ב] וְגִלָּה עַל רֵאשָׁה וְשִׁבְעָה נִרְתִּיָּה עָלֶיהָ שִׁבְעָה וְשִׁבְעָה מוֹצְקוֹת לְנֵרוֹת אֲשֶׁר עַל רֵאשָׁה: בראש המנורה ניצב כלי קיבול גדול לשמן - גולה, וממנו יצאו מוצקות, מעין צינורות שיצקו את השמן לנרות.
[ג] מִי אֶתָּה הֵר הַגָּדוֹל לְפָנַי זָרְבָבֶל לְמִישֹׁר: אפילו ההר הגדול לא יעמוד למכשול בפני זרובבל בעת בניית המקדש, ויהפוך למישור.
וְהוֹצִיא אֶת הָאָבֶן הָרֵאשָׁה תְּשֹׂאוֹת חֹן חֹן לָהּ: אבן הראשה היא זו שניתנת בראש הבניין ומסמלת את סיום בניית המקדש, ובעת השמתה יריעו ויחגגו הנוכחים בתשואות.
[ד] כִּי מִי בַז לְיוֹם קִטְנוֹת - וְשִׁמְחוּ וְרֵאוּ אֶת הָאָבֶן הַבְּדִיל בְּיַד זָרְבָבֶל: האנשים שהתאכזבו מבניית המקדש מחמת עליבותו וקטנותו ביחס לבית הראשון, יגיבו בשמחה בעת שיראו את אבן הבדיל, היא האבן הראשה, ביד זרובבל בסוף בניית המקדש. פירוש אחר: זו המשקולת - האנג, שעמה מדדו את המקדש בעת בנייתו.
[ה] אֲשֶׁר בְּיַד שְׁנֵי צְנֻתוֹת הַזָּהָב הַמְרִיקִים מְעַלֵּיהֶם הַזָּהָב: צנתרות הזהב הם הצינורות המובילים את השמן מהגולה אל הנרות.

הרחבות ומענה לשאלות "מתן על הפרק" perek.matan@gmail.com

התכנית השש-שנתית המקוונת ללימוד שבועי של נביאים וכתובים
© כל הזכויות שמורות. מתן על הפרק. מתן ירושלים | טל': 02-5944555